

Uczeń z wadą słuchu w szkole ogólnodostępnej

Jolanta Piechota

Stopnie ubytku słuchu

Według Międzynarodowego Biura Audiofonologii (BIAP) wyróżnia się kilka stopni ubytku słuchu:

- 1. Normalny słuch - próg słyszalności 20dB
- 2. Lekkie upośledzenie słuchu - próg słyszalności między 21-40dB (nie jest słyszany szept i cicha mowa z większej odległości)
- 3. Umiarkowane upośledzenie słuchu - próg słyszalności między 41-70dB (znaczna część dźwięków mowy nie jest słyszana)
- 4. Znaczne upośledzenie słuchu - próg słyszalności między 71 - 90dB (słyszane są tylko dźwięki mowy o dużym natężeniu)
- 5. Głębokie upośledzenie słuchu - próg słyszalności większy niż 90dB (mowa nie jest słyszana)

Podział uszkodzeń słuchu (typologia pedagogiczna)

1. Osoby funkcjonalnie słyszące
 - a) osoby z nieznacznym obniżeniem sprawności słyszenia
 - b) osoby z lekkim obniżeniem sprawności słyszenia
2. Osoby niedosłyszające
3. Osoby słabosłyszające
4. Osoby niesłyszające

Uwarunkowania psychofizyczne a osiągnięcia szkolne

Z punktu widzenia osiągnięć szkolnych istotne są przede wszystkim:

- Stopień opanowania języka (im lepiej rozwinięta mowa tym lepsze wyniki w nauce)
- Czas, w którym nastąpiło uszkodzenie słuchu (przed rozpoczęciem opanowywania języka, w trakcie czy po opanowaniu podstaw systemu językowego)
- Potencjał intelektualny (im wyższy iloraz inteligencji, tym lepsze rokowania co do wyników w nauce)
- Czas protezowania słuchu (im wcześniej nastąpiło protezowanie słuchu tym większe szanse na optymalny rozwój mowy)
- Środowisko rodzinne (słyszący/niysłyszący rodzice)

Lekki ubytek słuchu (21-40 dB)

Osoby funkcjonalnie słyszające

Zaburzenia w rozwoju mowy i odbiorze dźwięków:

- utrudnione słyszenie cichej mowy i szeptu,
- brak rozumienia i słyszenia mowy w hałasie,
- problemy z różnicowaniem głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych,
- mogą wystąpić problemy artykulacyjne,
- dzieci z tej grupy potrzebują pomocy logopedy w celu skorygowania ewentualnych wad wymowy,
- niektóre korzystają z aparatów słuchowych

Trudności szkolne ucznia:

- ma trudności z rozumieniem tekstów wypowiedzianych cicho lub szeptem,
- ma problemy ze śledzeniem toku lekcji, nie zawsze wie co zrobić,
- trudności ze świadomą koncentracją uwagi,
- trudności w analizie i syntezie słuchowej słów, co może utrudniać przyswajanie i automatyzację procesów pisania i czytania,
- popełnia błędy przy pisaniu ze słuchu,
- w warunkach lekcyjnych może mu „umknąć” ok. 50% informacji, jeżeli nie widzi twarzy mówiącego i nauczyciel mówi cicho

Umiarkowany ubytek słuchu (41-70 dB) Osoby niedosłyszające

Zaburzenia w rozwoju mowy i odbiorze dźwięków:

- nie słyszy wypowiedzi z dalszej odległości,
- nie rozumie rozmów prowadzonych w gwałnym pomieszczeniu,
- nie nadąża za tokiem dłuższej rozmowy,
- nie korzysta z informacji, które nie są kierowane do niego bezpośrednio,
- nie słyszy intonacji wypowiedzi,
- nie rozumie dużej części audycji radiowych i telewizyjnych, tekstów odtwarzanych piosenek,
- zwykle ma zaburzoną artykulację głosek szeregow: szumiącego, syczącego i ciszącego),
- ma znaczne problemy z analizą i syntezą słuchową wyrazów,
- ma uboższe słownictwo,
- popełnia błędy gramatyczne w wypowiedziach,
- ma osłabioną pamięć słuchową,
- ta grupa dzieci potrzebuje wczesnej i systematycznej pomocy logopedycznej,
- na ogół nie występuje potrzeba kształcenia języka metodami specjalnymi

Trudności szkolne:

- ma mniejszą wiedzę ogólną,
- nie nadąża za tokiem lekcji, z trudem korzysta z lekcji prowadzonej metodą pogadanki lub dyskusji,
- ma trudności z rozumieniem pytań i poleceń,
- ma trudności z właściwą interpretacją wypowiedzi nacechowanych emocjonalnie,
- ma trudności ze zrozumieniem dłuższych tekstów,
- ma trudności z przyswajaniem abstrakcyjnych pojęć i nowych terminów,
- popełnia błędy w pisaniu,
- ma trudności z formułowaniem poprawnych gramatycznie wypowiedzi ustnych i pisemnych,
- jego odpowiedzi są uproszczone, krótkie, czasem nie na temat,
- jeżeli nie ma aparatu słuchowego nie odbiera większości z treści lekcji

Znaczny ubytek słuchu (71-90 dB) Osoby słabosłyszące

Zaburzenia w rozwoju mowy i odbiorze dźwięków:

- słyszenie i rozumienie mowy możliwe tylko w aparatach słuchowych,
- słaby rozwój mowy we wszystkich zakresach artykulacyjnym, morfologicznym i składniowym,
- nie zauważa, nie różnicuje, a w związku z tym nie reaguje adekwatnie na dźwięki otoczenia,
- mowę odbiera głównie drogą wzrokowo-słuchową („słuchanie wizualne”)
- nie korzysta z wypowiedzi innych uczniów w klasie,
- ma bardzo słabą pamięć słuchową,
- konieczne jest kształcenie specjalne,
- mowa jest możliwa tylko poprzez podjęcie działań rehabilitacyjnych,

Trudności szkolne:

- ma znacznie ograniczony zasób wiedzy ogólnej i istotne problemy w opanowaniu wiadomości ze wszystkich przedmiotów,
- ma znacznie ograniczony zasób słownictwa,
- ma poważne trudności z pracami pisemnymi,
- popełnia dużo błędów językowych, które sprawiają, że wypowiedzi są niekomunikatywne,
- rzadko i niechętnie wypowiada się na lekcji,
- mówi niezrozumiale,
- konieczna jest codzienna pomoc pedagogiczna w realizacji programu nauczania

Głęboki ubytek słuchu (91 dB i więcej) Osoby niesłyszące

Zaburzenia w rozwoju mowy i odbiorze dźwięków:

- niemożliwy jest odbiór mowy drogą słuchową w sposób naturalny,
- mowa odbierana głównie drogą wzrokową,
- niemożność opanowania mowy ustnej poprzez naśladownictwo,
- słuchowy odbiór dźwięków wymaga długoletniego treningu,
- czasami konieczne są alternatywne metody komunikacji,
- mowa jest możliwa tylko przez podjęcie długoletnich działań rehabilitacyjnych,
- głos jest często głuchy i piskliwy, zdarza się wymowa nosowa,
- często zakłócone są czynniki prozodyczne mowy- intonacja, akcent czy rytm mowy,
- uczeń mówi zbyt szybko lub przeciąga głoski

Trudności szkolne ucznia:

- bardzo słabo komunikuje się językowo,
- ma ograniczone kontakty społeczne,
- korzysta prawie wyłącznie z zapisu graficznego i odczytywania mowy z ust,
- ma tendencję do uczenia się na pamięć, bez zrozumienia treści,
- przyswojenie treści programowych jest bardzo ograniczone

Aparaty słuchowe i implanty ślimakowe

- Żaden aparat słuchowy ani system implantu ślimakowego nie zastąpi normalnego słyszenia – jest to jedynie proteza, w której **dziecko uczy się słyszeć!**
- Czasem można spotkać się z opinią, iż zaaparatowanie oznacza tyle, co przywrócenie słuchu, niemalże cudowne. Nie ma nic bardziej mylnego. Każdy, kto otrzymuje protezę musi nauczyć się z nią żyć, funkcjonować przy jej pomocy. Podobnie jest z osobami z wadą słuchu. Zatem nie można wymagać od dziecka, które od kilku dni nosi aparat (ma wszczepiony implant ślimakowy), że nagle zacznie słyszeć, rozumieć dźwięki i mówić.
- Ponadto osoba, która wcześniej była zaaparatowana a następnie wszczepiono jej implant ślimakowy, **musi się uczyć słuchania od początku!**
- O ile aparat działa na zasadzie wzmocnienia słuchu, tak implant ślimakowy dostarcza zupełnie innych bodźców słuchowych. Dlatego konieczny jest systematyczny trening słuchowy, w czasie którego dziecko nauczy się różnicować i rozumieć dźwięki mowy.
- Do dodatkowego wzmocnienia dźwięków, jakie odbiera dziecko przez aparat słuchowy, można zastosować system nadawczo-odbiorczy FM. Jest to bezprzewodowe urządzenie składające się z pętli (odbiornika – połączonego z aparatem ucznia) oraz z nadajnika z mikrofonem, który nosi nauczyciel. System FM zapewnia przekazywanie głosu osoby noszącej mikrofon, bez względu na odległość czy natężenie hałasu w pomieszczeniu.

Wskazówki i praktyczne rady dla nauczycieli

- Warunki akustyczne: okna i drzwi dźwiękoszczelne, ograniczenie pogłosu-zasłony, kotary, eliminowanie zbędnego hałasu (zamykanie okien przy ruchliwej ulicy, unikanie szurania krzesłami (podkładki))
- Miejsce ucznia: bardzo ważne jest odpowiednie usadzenie ucznia – najlepiej, gdy siedzi on z uczniem słyszającym, w rzędzie środkowym lub przy oknie, blisko tablicy (w pierwszej ławce, ewentualnie w drugiej). Taka pozycja umożliwi mu wodzenie wzrokiem za nauczycielem i ewentualne zwrócenie się w kierunku innych, wypowiadających się uczniów (ułatwieniem jest krzesło obrotowe dla dziecka z wadą słuchu).

Wskazówki dla nauczycieli

- **Mówienie do ucznia:**

- osoba mówiąca powinna stać w odległości około 1,5 m od dziecka, najlepiej od strony ucha, które lepiej odbiera dźwięki;
- twarz nauczyciela powinna być zawsze widoczna – dlatego **nie wolno** objaśniać tematu lekcji, stojąc twarzą do tablicy, tyłem do uczniów, niewskazane jest również mówienie w czasie przemieszczania się po sali;
- twarz osoby mówiącej nie będzie dobrze widoczna, jeśli nauczyciel stanie tyłem do źródła światła (plecami do okna) lub ustawi się bezpośrednio pod źródłem światła (np. pod wiszącą lampą);
- nauczyciel powinien mówić głośno i wyraźnie – jednak nie należy nienaturalnie podnosić głosu lub krzyczeć, zakazana jest też przesadna wyrazistość artykulowania dźwięków mowy – to wszystko utrudnia odczytywanie mowy z ust;
- aby zwrócić na siebie uwagę ucznia, należy głośno go zawołać, żeby spojrzał na nauczyciela, a najlepiej podejść do niego od przodu, żeby widział osobę, która go woła;
- zdecydowanie trudniej jest osobie z wadą słuchu odczytywać mowę z ust, jeśli kontekst wypowiedzi jest niezny lub niezwiązany z omawianą tematyką – nauczyciel powinien powstrzymać się od dygresji lub informować ucznia, że teraz powie coś odbiegające od tematu;
- pedagog powinien w razie potrzeby powtarzać przekazywane informacje, a nowe słowa powinny być zapisywane na tablicy;
- nowe, szczególnie trudne zagadnienia, warto przygotować i przekazać uczniowi (lub rodzicowi) z wyprzedzeniem, aby mógł się przygotować do lekcji oraz korzystać z zajęć w pełni;
- warto również, co pewnie czas, upewniać się, czy dziecko nadąża za tokiem lekcji, ale nigdy nie należy pytać czy rozumie, zrozumiał pytanie, temat lekcji itp., na pewno odpowie twierdząco – trzeba konstruować pytania tak, aby odpowiedź wymagała rozwinięcia a nie samego potwierdzenia;

Treści programowe

- Pamiętajmy, że uczniowi z wadą słuchu potrzebna jest pewność znajomości tematu lekcji, czyli pożądane staje się dostarczanie mu najlepiej z wyprzedzeniem pewnego rodzaju „szkieletu” zajęć, pomagającego we właściwym ukierunkowaniu się na odbiór, rekonstrukcję i uzupełnienie brakującej wiedzy zarówno w trakcie, jak i po zakończeniu zajęć.
- W klasach młodszych te informacje powinni otrzymywać rodzice. Mogą wówczas przygotować dziecko do odbioru treści lekcji (np. wprowadzenie i wyjaśnienie nowego słownictwa, ogólne zapoznanie z tematyką).
- W klasach drugiego etapu edukacyjnego ta procedura jest również niezbędna.
- Na każdym poziomie nauczania daje uczniowi niedosłyszacemu poczucie bezpieczeństwa.
- Dbłość o oddzielenie przez nauczyciela, treści istotnych od mniej istotnych też pomaga uczniowi z zrozumieniem przekazu i podążaniem za tokiem lekcji, zwłaszcza podczas samodzielnego notowania (w klasach programowo wyższych).
- Jeżeli nauczyciel prowadzi lekcję chaotycznie, jest to niemalże katastrofą. Uczeń ze znacznym ubytkiem słuchu nie ma wówczas możliwości wspierania się logiką toku lekcji, logiką formułowanych myśli w oparciu o usłyszane treści; domyśla się zaś tych, których nie dosłyszał.

Pomoce dydaktyczne

- Pomoce dydaktyczne:
 - ✓ wyjaśniając pojęcia matematyczne, przyrodniczo-geograficzne wykorzystujemy materiał graficzny,
 - ✓ prezentacje multimedialne wzbogacamy napisami,
 - ✓ prezentując definicje i pojęcia, prezentujemy schematy, mapy, inny materiał graficzny, np. filmy,
 - ✓ pojęcia abstrakcyjne omawiamy i wyjaśniamy na przykładach

Sprawdzanie wiedzy

- pomijać te partie materiału programowego, które nie są niezbędne do opanowania podstawowej wiedzy z poszczególnych przedmiotów nauczania,
- dyktanda przeprowadzać indywidualnie – wskazane wolne i wyraźne dyktowanie na wprost,
- w zakresie obowiązujących lektur zrezygnować z czytania ich w całości (wyznacza jedynie ważniejsze fragmenty do opanowania),
- jeżeli to możliwe (zwłaszcza w klasach starszych) oceniać ucznia głównie na podstawie jego wypowiedzi ustnych (przede wszystkim chodzi o ocenianie wiedzy z przedmiotów humanistycznych), niekiedy wskazane byłoby zastąpienie niektórych sprawdzianów pisemnych sprawdzianami ustnymi,
- oceniając wypowiedzi ustne uwzględniać trudności w budowaniu złożonych tekstów słownych (nieprawidłowy szyk zdania, stosowanie równoważników, ubogie słownictwo i zasób pojęć),
- nie wymagać czytania i wygłaszania wierszy z zastosowaniem odpowiedniej intonacji, tempa, pauz,
- zrezygnować z ćwiczeń zmierzających do wzmożenia tempa czytania, zwrócić zaś szczególną uwagę na czytanie ze zrozumieniem,
- materiał gramatyczno-ortograficzny opracowywać przede wszystkim w formie ćwiczeń praktycznych bez egzekwowania znajomości reguł,
- oceniając prace pisemne liberalnie traktować błędy wynikające z wady słuchu (obniżone różnicowanie głosek szumiących, ciszących i syczących, głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych, niskie różnicowanie samogłosek nosowych ę, ą od zespołów dźwiękowych em, on, om, trudności w pisaniu wyrazów ze zmiękczeniami i dwuznakami, błędy interpunkcyjne, pomijanie znaków diakrytycznych, przestawianie liter w wyrazach, opuszczanie końcówek lub części wyrazów, gubienie liter, przestawianie szyku dyktowanych wyrazów, trudności z zastosowaniem prawidłowych form stylistycznych i gramatycznych).

Problem oceniania i stawiania wymagań

Każdy nauczyciel stanie przed problemem sprawiedliwej oceny osiągnięć ucznia z wadą słuchu oraz stawiania mu wymagań na miarę jego możliwości. Należy wziąć pod uwagę, że:

- nadmierne wymagania wywołują stres i mogą prowadzić do zaburzeń emocjonalnych, zniechęcenia do szkoły itp.;
- zbyt niskie wymagania, prowadzą do biernej postawy ucznia, albo nawet do postawy roszczeniowej – uczeń będzie przekonany, że nie musi nic robić a i tak zaliczy przedmiot;
- trudności w nauce mogą bezpośrednio wynikać z wady słuchu dziecka np. uczeń będzie miał problemy z pisaniem ze słuchu, błędy popełniane w czasie dyktand mogą, zatem wynikać z samej niepełnosprawności a nie z nieznajomości zasad ortografii;
- podobnie jak wśród dzieci słyszących tak i wśród niesłyszących są dzieci mniej lub bardziej inteligentne;
- uczeń z wadą słuchu to taki sam uczeń jak jego rówieśnicy, dlatego wymagania powinny być dostosowane do jego możliwości!

Ocenianie

Oceniając należy brać pod uwagę:

- rodzaj ubytku słuchu i ewentualne inne dysfunkcje, które często ograniczają możliwości ucznia,
- wysiłek ucznia przejawiający się pracowitością, pilnością i systematycznością,
- błędy artykulacyjne, gramatyczne, przekręcanie wyrazów oraz inne wynikające z niedosłuchu nie mogą wpływać na ocenę,
- w przypadku ustnego odpytywania można oczekiwać odpowiedzi na konkretne, zrozumiałe dla ucznia pytania (należy pamiętać, że uczeń z wadą słuchu z powodu lęku przed reakcją klasy i nauczyciela unika sytuacji, w których musiałby przyznać się do tego, że nie rozumie mowy innych co może wywoływać u ucznia stres, niepewność, zahamowanie czy też lęk przed ośmieszeniem),
- jeżeli uczeń udzielił złej odpowiedzi lub nie odpowiedział (ustnie lub pisemnie) należy upewnić się czy zrozumiał pytanie zadając je ponownie (sformułować proste pytanie) i dopiero wówczas brak prawidłowej odpowiedzi może oznaczać, że uczeń nie przyswoił danego materiału,
- zadając pytania należy unikać takich, które wymagają odpowiedzi tak lub nie i pamiętać, że uczeń niedosłyszający mimo, że nie zrozumie pytania czy informacji z reguły przytaknie,
- przy ocenie samodzielnych prac pisemnych należy uwzględnić zasób słownictwa, poziom wiadomości, samodzielny wysiłek i wkład pracy z pominięciem błędów spowodowanych niedosłuchem,
- o klasówkach i sprawdzianach uczeń powinien być poinformowany z wyprzedzeniem, najlepiej w formie pisemnej ponieważ potrzebuje więcej czasu na przyswojenie wiadomości,
- ocena negatywna pogłębia bierność i brak wiary we własne możliwości oraz nasila kompleks niepełnosprawności, dlatego też powinna być poprzedzona informacją o tym, za co ją uczeń otrzymał, w jaki sposób może ją poprawić i kto mu pomoże.

Bibliografia

- Materiały źródłowe:

Mój uczeń nie słyszy. Poradnik dla nauczycieli szkół ogólnodostępnych.

Uczeń z wadą słuchu chce zrozumieć świat. Poradnik dla nauczycieli ogólnodostępnych szkół ponadpodstawowych.

Słyszę. Dwumiesięcznik dla osób z problemami słuchu i mowy.